

ชีวประวัติและภูมิหลัง

ชีวประวัติ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นบุตรชายคนเดียวของเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (หม่อมราชวงศ์เปีย มาลากุล) อดีตเสนาบดีกระทรวงธรรมการ และท่านผู้หญิงเสงี่ยม พระเสด็จสุเรนทราธิบดี ธิดาหลวงอนุรักษภูเบศร (สิง โศภวสันตสิงห์) กับท่านท้วม เป็นมารดา เกิดเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2446 ณ บ้านถนนอัมรินทร์ กรุงเทพมหานคร ได้สมรสกับนางสาวคุณี ไกรฤกษ์ (ปัจจุบันคือ ท่านผู้หญิงคุณีมาลา มาลากุล ณ อยุธยา) บุตรีเจ้าพระยามหิธร และท่านผู้หญิงกลีบ มหิธร เมื่อ พ.ศ. 2474 าทพา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีพี่น้องทั้งสิ้น 10 คน คือ¹

1. หม่อมหลวง (หญิง) ปก มาลากุล
2. หม่อมหลวง (หญิง) ป้อง มาลากุล
3. หม่อมหลวง (หญิง) ปอง มาลากุล
4. หม่อมหลวง (ชาย) ปิ่น มาลากุล
5. หม่อมหลวง (หญิง) เปนศรี มาลากุล
6. หม่อมหลวง (หญิง) เปี่ยมศรี มาลากุล
7. หม่อมหลวง (ชาย) ปันศักดิ์ มาลากุล (ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ 9 เดือน)
8. หม่อมหลวง (หญิง) ปานตา มาลากุล
9. หม่อมหลวง (ชาย) ประวัติ มาลากุล (ต่างมารดา)
10. หม่อมหลวง (หญิง) นกน้อย มาลากุล (ต่างมารดา)

---

¹อนุสรณ์เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) เสนาบดีกระทรวงธรรมการ พ.ศ. 2454 - 2458 (พระนคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2510), หน้า 11-12.

การศึกษา

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้เริ่มการศึกษาที่บ้านเมื่ออายุประมาณ 4 ขวบ โดยมีครูมาสอน คือ พระยาอนุศาสน์พิทยการ (แฉล้ม คุปต์ลาภ) (2451) พระยาพิทยศาสตร์วิธาน (อุ พัดนแพทย์) (2452) และหลวงไวทเยศวร์ (หม่อมหลวงชัย อิศรางกูร) (2453) จนอายุได้ 7 ปี จึงได้เข้าศึกษาในโรงเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย (ตั้งแต่ยังเป็นโรงเรียนวัดราชบูรณะ) เมื่อวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2453 ในปลายรัชกาลที่ 5 เลขประจำตัว 145 โดยเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา เมื่อถึงปลายปีสามารถสอบไล่ได้และเลื่อนไปเรียนชั้นมัธยมปีที่ 1 ท่านเรียนอยู่ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยจนสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2456 ขณะมีอายุได้ 10 ปี²

วันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2455 บิดาได้นำเข้าถวายตัวต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ย้ายไปเข้าเรียนที่โรงเรียนมหาดเล็กหลวง (ปัจจุบันคือโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย) เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2457³ โดยเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 อีก 1 ปี ผลการเรียนปรากฏว่า หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล มีความสนใจวิชาเลขคณิตและวิชาภาษาอังกฤษมากเป็นพิเศษ โดยเฉพาะวิชาเลขคณิต สอบได้ 100 เปอร์เซ็นต์เสมอ และได้รับรางวัลอยู่เป็นประจำ ในด้านกีฬาที่มีความสนใจ ได้เป็นนักฟุตบอลในการแข่งขันระหว่างชั้น

พ.ศ. 2458 ขณะที่กำลังเรียนอยู่ชั้นมัธยมปีที่ 5 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดระบบโรงเรียนมหาดเล็กรับใช้

²"สัมภาษณ์ราชบัณฑิต ม.ล.ปิ่น มาลากุล ประธานสำนักศิลปกรรม," วารสารราชบัณฑิตสถาน 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2520): 3.

³เจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี, จรรยาแพทย์ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า 26 (องค์การค่าคุรุสภาพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงเสงี่ยม พระเสด็จสุเรนทราธิบดี ท.จ. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส 12 เมษายน 2504).

ขึ้นอย่างวิธีราชสำนักอังกฤษที่มี State Page พระองค์ทรงเลือกผู้มีสกุลสูงไว้ตาม
 เสด็จในงานพระราชพิธี มีเครื่องแบบพิเศษทั้งในเวลาเคียบศและเวลาปกติ⁴ และ
 ในวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2458 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมหลวง
 ปิ่น มาลากุล เป็นนักเรียนมหาดเล็กรับใช้รุ่นแรก ได้รับเงินเดือนละ 20 บาท
 จึงต้องไปปฏิบัติงานมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง ไม่ได้เรียนที่โรงเรียนอีก แต่
 ปลายปีนั้นยังคงมาสอบไล่และสามารถสอบผ่านชั้นมัธยมปีที่ 5 เลื่อนไปเรียนชั้นมัธยมปีที่
 6 เมื่ออายุ 12 ปี นับตั้งแต่นั้นท่านไม่ได้มาเรียนหรือสอบที่โรงเรียนอีกเลย จึงเป็น
 การจบการศึกษาในโรงเรียนในประเทศไทยแต่เพียงเท่านี้⁵ อย่างไรก็ดีแม้จะไม่ได้รับ
 การศึกษาในโรงเรียน ชีวิตนักเรียนมหาดเล็กเล็กรับใช้ในราชสำนักรัชกาลที่ 6 ก็เต็ม
 ไปด้วยการเรียนรู้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเมตตาอบรมสั่งสอน
 เรื่องต่าง ๆ ด้วยพระองค์เอง⁶ ท่านได้เคยเล่าไว้ในหนังสือรวมกวีนิพนธ์ของท่านเล่ม
 หนึ่งว่า เคยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
 สอนวิธีแต่งโคลงสี่สุภาพให้ ตลอดเวลาที่ได้รับราชการเป็นมหาดเล็กรับใช้ในรัชกาลที่ 6
 เป็นเวลาประมาณ 6 ปีเศษ คือตั้งแต่ พ.ศ. 2458 จนถึงวันที่ 23 มกราคม พ.ศ.
 2464 ซึ่งเป็นวันที่ออกเดินทางจากเมืองไทยไปศึกษาวิชาเพิ่มเติม ณ ประเทศอังกฤษ⁷

⁴ท่านผู้หญิงคุณหญิง มาลากุล, เรื่องของคนห้าแผ่นดิน อัครราชพิธีประวัติ
ท่านผู้หญิงคุณหญิง มาลากุล (ภาคแรก) (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518),
 หน้า 20.

⁵อภัย จันทวิมล, ครูไทย 200 ปี (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา,
 2525), หน้า 78.

⁶"สัมภาษณ์ราชบัณฑิต ม.ล.ปิ่น มาลากุล ประธานสำนักศิลปกรรม,"
 หน้า 4.

⁷"ประวัติและงานสำคัญของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการ
 กระทรวงศึกษาธิการ," นิทรรศการ 19 (ตุลาคม 2516): 21.

พ.ศ. 2464 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ได้รับทุนของกระทรวง
 ธรรมการ เดินทางไปศึกษาวิชาโบราณคดีวันออก (สันสกฤต) ณ ประเทศอังกฤษ
 ตอนแรกได้ไปอยู่กับครอบครัวของ Mr. Marshall ที่เมือง Brighton เพื่อฝึกฝน
 คำภาษาและประเพณีเป็นเวลาประมาณปีเศษ ต่อจากนั้นจึงได้เข้าศึกษา ณ School
 of Oriental Studies มหาวิทยาลัยลอนดอน และได้เริ่มเรียนภาษาโบราณคือ
 กรีกหรือลาตินอย่างน้อย 1 ภาษา แต่สำหรับนักเรียนชาวเอเชีย มหาวิทยาลัยอนุญาต
 ให้เลือกเรียนภาษาโบราณคดีวันออก เช่น บาลี สันสกฤต จีน หรือ อารบิก ได้ ท่าน
 จึงเลือกเรียนภาษาสันสกฤต

พ.ศ. 2467 เมื่อสอบไล่ได้ชั้นปีที่ 1 ที่มหาวิทยาลัยลอนดอนแล้ว สามารถ
 สอบเข้ามหาวิทยาลัยออกฟอร์ดได้ ศึกษาอยู่ที่ Brasenose College มหาวิทยาลัย
 ออกฟอร์ด รวมเวลา 4 ปี วิชาที่เรียนมีภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี ประวัติวัฒนธรรม
 ภาคตะวันออกและวิชาครู⁸ โดยเลือกภาษาสันสกฤตเป็นวิชาเอก และบาลีเป็นวิชาโท
 ได้รับปริญญาตรีเกียรตินิยมทางภาษาสันสกฤต (B.A. Honours) เมื่อ พ.ศ. 2471
 และในระหว่างที่เป็นนักศึกษาเคยเข้าแข่งขันกีฬา คือ เทนนิส ฟุตบอล และฮอกกี้

พ.ศ. 2472 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ศึกษาต่อทางวิชาครูที่มหาวิทยาลัย
 ออกฟอร์ด เพิ่มเพิ่มอีก 1 ปี แต่ในปลายปีนั้น หลังจากผ่านการสอบสอนและสอบข้อเขียน
 บางวิชา ท่านเกิดล้มป่วยลงเนื่องจากตรากตรำมาก ท่านเล่าว่า

การไปฝึกสอนนั้นต้องออกจากที่พักแต่เช้าครู เพื่อขึ้นรถ และ
 ต้องเดินต่อไปอีกไกล พอถึงระยะที่ควรไปฝึกสอนนั้นเป็นฤดูหนาวควย
 อากาศหนาวจัด ทำให้ร่างกายทนไม่ไหว จึงต้องเดินทางไปพักรักษา
 ที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ เป็นเวลาประมาณปีครึ่ง และในระหว่าง
 นั้นได้ศึกษาภาษาเยอรมันบ้าง⁹

⁸ อภัย จันทวิมล, ครูไทย 200 ปี, หน้า 79.

⁹ สัมภาษณ์ราชบัณฑิต ม.ล.ปิ่น มาลากุล ประธานสำนักศิลปกรรม, หน้า 4.

พ.ศ. 2474 ในระหว่างที่ศึกษาคำอยู่ที่สวิสเซอร์แลนด์นี้เอง มหาวิทยาลัย
ออกฟอร์ดได้พิจารณามอบปริญญาโททางอักษรศาสตร์ (M.A.) ให้ และเมื่อได้รับ
ปริญญาโทแล้วก็ได้เดินทางกลับประเทศไทยในปี รวมเวลาที่ได้ศึกษาอยู่ในต่างประเทศ
ทั้งสิ้น 9 ปีเศษ

ระหว่างที่ศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้มีกิจกรรม
ที่สำคัญคือ¹⁰

1. ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการของสมาคมศิษย์ไทยในพระบรมราชูปถัมภ์
(สมาคมคนไทยในอังกฤษ) หลายสมัย
2. ได้รับเลือกให้เป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ "สามัคคีสาร" ของ
สมาคมศิษย์ไทย 1 สมัย ระหว่างปี พ.ศ. 2469 - 2470
3. ได้รับเลือกจากมหาวิทยาลัยออกฟอร์ดให้เป็นผู้แทนไทย เข้าร่วมประชุม
สมาคมสันนิบาตนานาชาติของมหาวิทยาลัย เรื่อง International Understanding
ในปี พ.ศ. 2467
4. ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนไทยเข้าร่วมประชุมเรื่อง Adult Education
ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ในปี พ.ศ. 2472
5. พ.ศ. 2474 เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ก่อนเดินทางกลับประเทศไทย
รัฐบาลไทยได้ส่งให้ไปทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ "Temporary Collaborator" ของ
สันนิบาตชาติ (League of Nations) ณ กรุงเจนีวา ประเทศสวิสเซอร์แลนด์
เป็นเวลาประมาณ 1 เดือน

เมื่อกลับประเทศไทยแล้ว ระยะเวลา พ.ศ. 2498 - 2499 หม่อมหลวงปิ่น
มาลากุล ได้เข้าศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (รุ่นแรก) และได้รับปริญญา
บัณฑิตวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร จากกระทรวงกลาโหม เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน
พ.ศ. 2499

¹⁰ชีวประวัติของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ภายหลังครบเกษียณอายุ,
หน้า 3-4.

หน้าที่ราชการและการทำงาน

พ.ศ. 2458 - 2461 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับราชการเป็นมหาดเล็กรับใช้ รัชการมณฑลของพระเชษฐภคินีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเวลา 6 ปีเศษ มีหน้าที่อยู่เวรรับใช้เวลาทรงพระอักษรและทรงปฏิบัติภารกิจอย่างอื่น เวลาเสด็จออกและเสด็จพระราชดำเนิน ณ ที่ต่าง ๆ นอกจากนี้ยังได้รับมอบหมายให้เป็นผู้จัดแสดงละคร หรืออ่านเอกสารต่าง ๆ ให้ที่ประชุมฟัง และได้ทรงตั้งชื่อพระราชทานหม่อมหลวงปิ่น ว่า "ชาญค่านวน" เพราะเคยได้ทรงมอบหมายให้เป็นเหรียญกษาปณ์ที่ทำด้วยเงิน และเก็บเงินไว้ในตู้เซฟ ซึ่งท่านก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเรียบร้อย เป็นที่พอพระราชหฤทัย โดยเหตุนี้ในราชสำนักครั้งกระโน้น หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงมีฉายานามเรียกกันทั่วไปว่า "นักค่านวน"¹¹

เมื่อ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล สำเร็จการศึกษา เดินทางกลับประเทศไทยแล้ว ได้ปฏิบัติงานทางด้านการศึกษามาโดยตลอด นอกจากจะเป็นกำลังสำคัญในด้านการศึกษาของประเทศไทยแล้ว ยังมีบทบาทในด้านการศึกษาระหว่างชาติอีกด้วย

พ.ศ. 2474 เข้ารับราชการในกรมวิชาการ* (ขณะนั้นชื่อว่าการกรมวิชาการ) กระทรวงศึกษาธิการ ในตำแหน่งอาจารย์ประจำกรมวิชาการ มีหน้าที่เกี่ยวกับการตรวจแบบเรียน ตามเสด็จเสนาบดีไปตรวจโรงเรียนตามหัวเมือง และงานเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ

พ.ศ. 2475 ย้ายไปเป็นอาจารย์ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นเวลาสองปีเศษ โดยได้รับมอบหมายให้สอนวิชาภาษาไทยและคณิตศาสตร์ในคณะอักษรศาสตร์ สอนวิชาภาษาอังกฤษในคณะวิทยาศาสตร์ และสอนวิชาภาษาไทยในคณะรัฐศาสตร์

¹¹ อภัย จันทวิมล, ครูไทย 200 ปี, หน้า 78-79.

*กรมวิชาการในครั้งนั้นคือกรมอาชีวศึกษา ที่มีงานฝ่ายวิชาการของกรมสามัญศึกษารวมอยู่ด้วย ยังมีได้มีหน้าที่เหมือนกรมวิชาการในปัจจุบัน.

พ.ศ. 2477 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยมศึกษา อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์* (คือคณะครุศาสตร์ในปัจจุบัน) พร้อมกันนี้ได้ดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวัง ซึ่งเป็นโรงเรียนสาธิตของแผนกฝึกหัดครูมัธยมและเป็นโรงเรียนสาธิตแห่งแรกของประเทศไทยด้วย งานสำคัญในตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยมศึกษา อักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ คือ ได้เริ่มจัดให้มีการฝึกสอนและฝึกงานตามโรงเรียนต่าง ๆ ตลอดหนึ่งภาคเรียนขึ้น ส่วนงานสำคัญในตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวังคือ ได้จัดให้มีวิชาหัตถกรรมขึ้นเป็นครั้งแรก โดยจัดตั้งโรงงานหัตถกรรมขึ้นในโรงเรียน¹²

พ.ศ. 2480 เป็นกำลังสำคัญในการจัดตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งจัดขึ้นตามแผนการศึกษาแห่งชาติฉบับใหม่** และท่านได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการคนแรกของโรงเรียนนี้ ตลอดระยะเวลา 5 ปีแรกที่เปิดดำเนินการสอน โดยใช้สถานที่โรงเรียนมัธยมหอวังถนนพญาไท แต่ให้ขยายไปจนจรดถนนสนามม้า (ถนนอังรีนง) ซึ่งท่านต้องรับผิดชอบงานนี้ทุกอย่าง ตั้งแต่เริ่มร่างโครงการเขียนแบบแปลนก่อสร้างอาคารเรียน หากครูอาจารย์ เขียนหลักสูตร ร่างระเบียบต่าง ๆ รวมทั้งระเบียบการรับสมัครนักเรียนด้วย นับว่าเป็นงานที่หนักมาก ขาดทั้งกำลังคนและเงินเพราะไม่ได้ตั้งงบประมาณไว้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ซึ่งขณะนั้นมีงานประจำทางแผนกฝึกหัดครูและโรงเรียนมัธยมหอวังอยู่เต็มมือ

* เรียกกันทั่วไปว่า ป.ม. จุฬา

¹²รวบรวมจากเอกสารแนบท้าย ม.ล.ปิ่น มาลากุล บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาคณะกรรมการศึกษาประจำปี พ.ศ. 2530.

**เมื่อ พ.ศ. 2479 รัฐบาลได้เปลี่ยนแผนการศึกษาแห่งชาติให้ไปเข้าชั้นเตรียมอุดมตามสาย เช่น เตรียมธรรมศาสตร์ เตรียมแพทย์ เตรียมนายร้อย ถ้าเรียนเพื่อเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และโรงเรียนนายทหาร เป็นต้น สำหรับเตรียมอุดม เพื่อให้เข้าศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ที่สอบเข้าชั้นเตรียมอุดมศึกษาไม่ได้ ต้องหันไปเรียนทางอาชีวศึกษาแทน

แต่ด้วยความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องและช่วยการทำงานอย่างเสียสละ มิเห็นแก่
เห็นคเห็นน้อยของตัวเอง และด้วยความร่วมมือของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทำให้
การจัดตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ประสบความสำเร็จ
อย่างงดงาม และเจริญขึ้นเป็นลำดับ ทั้งทางด้านวิชาการ การกีฬาและการอบรม
นักเรียนให้มีความรอบรู้เหมาะสมที่จะเข้าศึกษาต่อในชั้นอุดมศึกษาต่อไป

งานสำคัญที่สี่คือ ท่านได้วางระเบียบสหศึกษาขึ้นและคิดแบบตารางสอนถาวร
ขึ้นใช้เป็นครั้งแรก และได้ใช้กันต่อ ๆ มาจนกระทั่งปัจจุบัน ในปีต่อ ๆ มา หม่อมหลวง
ปิ่น มาลากุล ยังได้ดำเนินการจัดให้มีสาขาของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาค
ขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ คือ เชียงใหม่ เพชรบูรณ์ ฉะเชิงเทรา อุบลราชธานี นครราชสีมา และราชบุรี
นอกจากนั้นยังได้รับมอบหมายจากกระทรวง
ศึกษาธิการให้เตรียมจัดตั้งมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคขึ้นที่เชียงใหม่ สงขลา และ
อุบลราชธานี แต่บังเอิญเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ขึ้นเสียก่อน โครงการจึงต้องระงับ
ไป¹³

พ.ศ. 2485 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา* และ
อยู่ในตำแหน่งนี้ตลอดสมัยสงคราม (18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485 - 10 กันยายน 2489)
แม้ว่าขณะนั้นบ้านเมืองต้องประสบกับปัญหาที่เกิดจากภัยของสงคราม คือ ภัยเหาเศรษฐกิจ
ค่าครองชีพทวีขึ้นสูงมาก สิ่งจำเป็นในการยังชีพคืออาหารและเงินทองปันส่วนแทบ
ทุกอย่าง

¹³ รวบรวมจากประวัติโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา, หน้า 18-39.

* กรมสามัญศึกษาในสมัยนั้น มีกองต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่หลายกอง เช่น กอง
โรงเรียนรัฐบาล กองโรงเรียนราษฎร์ กองฝึกหัดครู กองโรงเรียนประชาบาล
และกองวิชาการ เป็นต้น กองเหล่านี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้สนับสนุนให้เลื่อน
ขึ้นเป็นกรมทั้งหมด

งานสำคัญในระหว่างดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา คือ

1. ยุติฐานะครู ทั้งครูโรงเรียนประชาบาลและครูโรงเรียนรัฐบาล โดยการปรับอัตราเงินเดือนใหม่หมด แก่กฎหมายให้ครูประกาศนียบัตรครูประถมศึกษา (ป.ป.) เป็นชั้นตรีได้ ยกฐานะครูใหญ่เป็นชั้นเอกหลายคน และเป็นชั้นโทอีกจำนวนมาก

2. เริ่มวิธีสนับสนุนโรงเรียนราษฎร์ โดยการเพิ่มเงินอุดหนุนให้มากขึ้น

3. เริ่มปรับปรุงการสอนภาษาไทยในชั้นเตรียมประถม

4. เปิดโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นครบทุกจังหวัด

5. จัดซื้อที่ดินที่ถนนประสานมิตร เพื่อเตรียมตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง

แบบมาตรฐานชั้น

ในระหว่างนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาอยู่ด้วยอีกตำแหน่งหนึ่งจนถึง พ.ศ. 2487 จึงพ้นจากตำแหน่งนี้และดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษาเพียงตำแหน่งเดียว

พ.ศ. 2489 ได้รับแต่งตั้งเป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ และได้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นเวลานานถึง 11 ปีเศษ (พ.ศ. 2489-2500) ซึ่งเป็นระยะที่ประเทศไทยได้ปรับปรุงการศึกษาอย่างมาก งานสำคัญในระหว่างนี้คือ¹⁴

1. จัดตั้งแผนกฝึกหัดครูมัธยมขึ้นที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา ในปี 2490 ซึ่งต่อมาเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาปทุมวัน (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน)

2. จัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงขึ้นที่ซอยประสานมิตร ถนนสุขุมวิท ในปี พ.ศ. 2492 ซึ่งต่อมาโรงเรียนนี้ได้เลื่อนฐานะเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ในปี พ.ศ. 2496 (ปัจจุบันคือ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร) และ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับมอบหมายให้รักษาการณ์ในตำแหน่งอธิการบดีคนแรก ระหว่าง พ.ศ. 2497 - 2499

¹⁴มัลลิกา ศวิตชาติ, "บุคคลผู้ได้รับเหรียญคุณภุชมาลาเข็มศิลปวิทยา," ข้าราชการ 27 (ธันวาคม 2525): 101.

3. ร่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 หนึ่งฉบับ *
  4. ตั้งกรมวิชาการขึ้นใน พ.ศ. 2495 (เดิมเป็นกองวิชาการ) และได้รับมอบหมายให้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีคนแรกของกรมนี้ในระยะ 2 ปีแรก
  5. จัดตั้งโรงเรียนสาธิตปทุมวัน เมื่อ พ.ศ. 2496
  6. จัดตั้งกรมการฝึกหัดครู เมื่อ พ.ศ. 2497 และรักษาการอธิบดีกรมการฝึกหัดครู
  7. จัดตั้งโรงเรียนประณตสาธิต ประสานมิตร พ.ศ. 2498
  8. จัดการสัมมนาครั้งแรกในประเทศไทย คือ เรื่องการศึกษาประชาบาล
- หลังจากการปฏิวัติ พ.ศ. 2500 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม (จนถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2501 กระทรวงวัฒนธรรมได้ยุบรวมกับกระทรวงศึกษาธิการ) ท่านเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการอยู่ 4 สมัย เป็น 11 ปีครึ่ง คือ

- สมัยที่ 1 ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐบาลชุด นายพจน์ สารสิน พ.ศ. 2500-2501
- สมัยที่ 2 ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐบาลชุด พลโทถนอม กิตติขจร พ.ศ. 2501-2502
- สมัยที่ 3 ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐบาลชุด จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2502-2506
- สมัยที่ 4 ดำรงตำแหน่งในคณะรัฐบาลชุด จอมพลถนอม กิตติขจร พ.ศ. 2506-2512

* แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 นั้น ได้กำหนดให้มีชั้นประถมศึกษา 3 สาย

ในระยะเวลาดังกล่าวนี้ งานสำคัญคือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2502 ได้ดำเนินการเรื่องโครงการพัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาค แบ่งภาคการศึกษาออกเป็น 12 ภาค โครงการนี้มีผลสำคัญ 3 เรื่อง คือ¹⁵

1. มีการก่อตั้งโรงเรียนมัธยมแบบประสมแห่งแรกขึ้นที่ภาคการศึกษา 11 จังหวัดนครราชสีมา
2. การก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. การขยายการศึกษาภาคบังคับ

พ.ศ. 2508 ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากรด้วย และเมื่อพ้นตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการใน พ.ศ. 2512 แล้ว ก็ยังคงเป็นอธิการบดีจนถึง พ.ศ. 2514 จึงลาออก งานสำคัญในตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร คือ การจัดตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตนครปฐม บริเวณพระราชวังสนามจันทร์ และเปิดสอนวิชาซึ่งไม่จำกัดเฉพาะวิชาศิลปะ และโบราณคดีเท่านั้น เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตร เป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์ สร้างขึ้นโดยใช้ระบบวิทยาลัย

ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร ในบริเวณพระราชวังสนามจันทร์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้จัดตั้งห้องสมุดเสียง โดยมีวัตถุประสงค์คือ เก็บรวบรวมเสียงต่าง ๆ ไว้เพื่อการค้นคว้าวิจัยและเป็นอุปกรณ์การเรียน นอกจากนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้จัดทำปฏิทินเสียงขึ้นที่ห้องสมุดเก็บเสียง อันเป็นผลมาจากปฏิทินล้านปี ซึ่งท่านได้ทำการค้นคว้าขึ้นด้วยตนเอง¹⁶

พ.ศ. 2510 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการดำเนินการจัดงานฉลองวันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

¹⁵กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507 (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507) หน้า 569-580.

¹⁶สมบัติ จำปาเงิน, "าพณา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ผู้คิดปฏิทินล้านปี และปฏิทินเสียง" ชัยพฤกษ์วิทยาศาสตร์ 22 (40): 36-39.

พ.ศ. 2512 หลังจากพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการแล้ว ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกรัฐสภาอีก 3 สมัยคือ

24 มีนาคม 2512 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา

16 ธันวาคม 2515 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติ

26 มกราคม 2518 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา

นอกจากนี้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังทำงานด้านมูลนิธิหลายแห่ง¹⁷ คือ

1. ราชนิพนธ์นิธิ ซึ่งสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชินี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงตั้งไว้โดยไม่มีวาระที่จะออก เป็นกรรมการรุ่นแรกที่ยังเหลืออยู่ และได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานมูลนิธิ

2. มูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นประธานกรรมการคนแรก ในปัจจุบันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงรับตำแหน่งประธาน และทรงเลือก หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นรองประธานคนที่ 1

3. เป็นประธานมูลนิธิตำราธรรมาภาพ

4. เป็นประธานมูลนิธิชินวัตรไทรฤกษ์

5. เป็นประธานมูลนิธิชินริศรานุวัตรกิจวงศ์

6. สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ ได้ทรงมอบหมายให้ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จัดตั้งมูลนิธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้รับเลือกให้เป็นประธานมูลนิธิ

ตั้งแต่ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิต สำนักศิลปกรรม โดยเป็นราชบัณฑิตกรุ่นแรกประเภทวรรณศิลป์ สาขาวรรณคดีและภาษาศาสตร์ เมื่อพระยาอนุমানราชชนดิถึงแก่อนิจกรรม ก็ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถานแทน ตั้งแต่วันที่ 13 กันยายน

¹⁷ รวบรวมจากเอกสารแนบท้าย ศาสตราจารย์ าพณา ม.ล.ปิ่น มาลากุล

พ.ศ. 2516 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน¹⁸

นอกจากตำแหน่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ยังเคยดำรงตำแหน่งประธานกรรมการและกรรมการต่าง ๆ ดังนี้¹⁹

- นายกสภามหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วิทยาลัยการศึกษา และเป็นกรรมการสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- ประธานกรรมการ องค์การค้ำคูณสภา (คนแรก)

- กรรมการสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

- ที่ปรึกษา สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

- ประธานกรรมการบริหารสภาการศึกษาแห่งชาติ

นอกจากท่านจะเป็นกำลังสำคัญในด้านการศึกษาของประเทศไทยแล้ว ท่านยังมีบทบาทในด้านการศึกษาระหว่างชาติ และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย เพราะได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งสำคัญหลายตำแหน่ง ทั้งยังเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จอย่างกว้างขวางเพราะท่านได้มีโอกาสเดินทางไปต่างประเทศหลายครั้ง ทำให้หน้าความรู้และประสบการณ์ในต่าง ๆ มาพัฒนาประเทศชาติ ปรากฏว่าท่านได้เดินทางไปต่างประเทศถึง 60 ประเทศ บทบาทและผลงานในด้านการศึกษาระหว่างชาติของท่านมีดังนี้ คือ

- เป็นประธานกรรมการแห่งชาติว่าด้วย UNESCO

- เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปประชุม UNESCO และการประชุมระหว่างชาติว่าด้วยการศึกษาอื่น ๆ เช่น การสัมมนาเรื่อง "Rural Adult Education" การประชุม International Bureau of Education ฯลฯ

¹⁸ "สัมภาษณ์ราชบัณฑิต ม.ล.ปิ่น มาลากุล ประธานสำนักศิลปกรรม." วารสารราชบัณฑิตสถาน 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2520): 3.

¹⁹ รวบรวมจากเอกสารชีวประวัติของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ภายหลังครบเกษียณอายุ.

รวมทั้งสิ้น 47 ครั้ง ต้องเดินทางไปประเทศต่าง ๆ รวม 19 ประเทศ คือ อังกฤษ สวิตเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เลบานอน อินเดีย บราซิล อูรุกวัย สเปน ลาว ปากีสถาน ญี่ปุ่น เพอร์โตริโก สิงคโปร์ มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ แคนาดา อินโดนีเซีย และอิหร่าน

ในการประชุมนานาชาติเช่นนี้ มีหลายครั้งที่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับเกียรติจากที่ประชุมให้ดำรงตำแหน่งสำคัญ หรือได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการ คณะต่าง ๆ เช่น

พ.ศ. 2492 ในการประชุมสมัชชาสามัญ ครั้งที่ 4 ของ UNESCO ที่กรุง ปารีส ฝรั่งเศส ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการตรวจตราสาร

พ.ศ. 2492 เป็นประธานการสัมมนาเรื่อง Rural Adult Education ที่ประเทศอินเดีย

พ.ศ. 2495 ในการประชุมสมัชชาสามัญครั้งที่ 7 ของ UNESCO ที่กรุง ปารีส ฝรั่งเศส ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งสำคัญดังนี้ คือ

1. เป็นประธานกรรมาธิการโครงการ
2. ได้รับเลือกเป็นกรรมการบริหาร
3. ได้รับเลือกเป็นอนุกรรมการฝ่ายการเงินของกรรมการบริหาร

พ.ศ. 2497 เป็นรองประธานการประชุมการศึกษานานาชาติที่ประเทศ สวิตเซอร์แลนด์

พ.ศ. 2497 เป็นรองประธานการประชุมใหญ่ที่ประเทศอูรุกวัย

พ.ศ. 2505 เป็นรองประธานการประชุมรัฐมนตรีศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น

พ.ศ. 2508 เป็นผู้ริเริ่มในการจัดตั้งองค์การ SEAMEO (Southeast

Asian Ministers of Education Organization) เนื่องจากการที่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้ร่วมการประชุมขององค์การ UNESCO มาหลายครั้ง เห็นว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร และมักไม่ใคร่ได้รับเลือกให้เป็นกรรมการบริหารองค์การ ฉะนั้นท่านจึงได้เชิญรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งขณะนั้นมา

ประชุมอยู่ที่กรุงเทพฯ มาพบปะสนทนากันที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้ตกลงที่จะร่วมมือช่วยเหลือกันทางด้านการศึกษา ไม่เกี่ยวกับการเมือง มีหลักการว่าประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะร่วมมือกันจัดการศึกษาวางแผน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาในระดับปริญญาโทขึ้นไป โดยจะแบ่งงานกันทำ ไม่ให้ซ้ำกันเพื่อเป็นการประหยัด สำหรับประเทศไทยได้รับมอบหมายให้ดำเนินการในด้านวิศวกรรมศาสตร์ โดยจัดตั้งสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย (Asian Institute of Technology) และงานวิจัยเกี่ยวกับโรคเมืองร้อน นับเป็นจุดเริ่มต้นขององค์การ SEAMEO ท่านเป็นผู้จัดให้สำนักงานขององค์การนี้ ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และกำหนดให้เลขาธิการคนแรกเป็นคนไทย (คือ อาจารย์สุกิจ นิเมมานเหมินทร์)²⁰

ปัจจุบัน SEAMEO เป็นองค์การระหว่างประเทศ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการร่วมมือกันในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทางการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม ประเทศที่รวมเป็นสมาชิกมี อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ เวียดนาม กัมพูชา และไทย นอกจากนี้ยังมีสมาชิกสมทบ (Associate Member) อีกคือ ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส และนิวซีแลนด์ มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่บริหารงานคือ SEAMES (Southeast Asian Ministers of Education Secretariat) ซึ่งตั้งสำนักงานอยู่ที่อาคารคาราคาร์ ซ่างทองฟ้าจำลอง ถนนสุขุมวิท กรุงเทพฯ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นผู้ที่สนใจและอุทิศเวลาส่วนใหญ่เพื่อการศึกษาค้นคว้า ปัจจุบันท่านเป็นข้าราชการบำนาญ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา งานค้นคว้าที่สำคัญที่สุดของ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล คือ เรื่องพระราชประวัติและพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเริ่มต้นศึกษาจากเอกสารที่หอสมุดแห่งชาติ

²⁰ เลขาธิการนายกรัฐมนตรี, คณะกรรมการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, ม.ล.ปิ่น มาลากุล บุคคลดีเด่นของชาติ สาขาพัฒนาการศึกษา ประจำปี พ.ศ. 2530, หน้า 4.

พ.ศ. 2513 ได้เชิญข้าราชการบริพารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว 2 คน กับเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ 1 คน อาจารย์มหาวิทยาลัยศิลปากร 1 คน ดำเนินการสัมมนาเรื่อง "ดุสิตธานี" เป็นเหตุให้กรมศิลปากรได้ตั้ง หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นประธานกรรมการจัดงานพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และที่ประชุมมีมติให้กรมศิลปากรจัด "ห้องสมุดพระมงกุฎเกล้าฯ" ขึ้นบนหอสมุดแห่งชาติ

ต่อมา คณะกรรมการเห็นว่า การจัดตั้งห้องสมุดนั้นเล็กเกินไป ควรจะสร้างเป็นหอสมุดเลขที่เดียว หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้มีหนังสือกราบเรียนนายกรัฐมนตรี ในฐานะเอกอภินายก ว่า ควรจัดสร้างหอสมุดอุทิศถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในวาระที่ฉลองพระบรมราชสมภพครบ 100 ปี ในวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2524 นายกรัฐมนตรี (ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) เห็นชอบ จึงได้มอบให้กระทรวงศึกษาธิการ เป็นเจ้าของเรื่องดำเนินการตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้ตั้งกรรมการจัดงานฉลองพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และกรรมการจัดหาทุนสำหรับสร้างหอวิชาราชานุสรณ์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับแต่งตั้งให้เป็นกรรมการทั้ง 2 คณะ เพราะกระทรวงศึกษาธิการได้ตั้งกรรมการขึ้นอีกคณะหนึ่ง คือ กรรมการหอวิชาราชานุสรณ์ ซึ่งท่านก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานกรรมการ

งานสำคัญที่ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จัดทำที่หอวิชาราชานุสรณ์ คือ

1. ดำเนินการค้นคว้าและรวบรวมเรื่องเกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชนิพนธ์
2. จัดพิมพ์พระราชนิพนธ์และเรื่องที่เกี่ยวข้องของออกเผยแพร่
3. จัดนิทรรศการเพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณ
4. จัดฤดูกาลการแสดงละครพระราชนิพนธ์เป็นครั้งแรกระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึง มกราคม และตั้งใจจะให้เป็นที่ประเพณีที่จะต้องจัดทุกปี

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นับได้ว่าเป็นกำลังสำคัญในการสร้างหอวิชาราชานุสรณ์ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หอนี้ตั้งอยู่ที่ถนนสามเสนในบริเวณหอสมุดแห่งชาติ สังกัดกรมศิลปากร และได้มีพิธีเปิดเป็น

ทางการเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2524 ไซ้เป็นสถานที่สำหรับรวบรวมและศึกษาค้นคว้าพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีห้องประชุมและโรงละคร ซึ่งมีระบบฤดูกาลการแสดงละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเวลาสามเดือน ในระหว่างเดือน พฤศจิกายน ถึง มกราคม และในปัจจุบันท่านได้อุทิศตนให้แก่ราชการ ยังไปปฏิบัติงานคล้ายกับข้าราชการประจำที่หอวิชาราชานุสรณ์

ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้คลุกคลีและอุทิศตนเพื่อสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อวงการศึกษามาตลอดชีวิตรับราชการ แม้เมื่อเกษียณอายุแล้ว ความสามารถของท่านเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในหมู่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ เป็นผลให้ได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญเชิดชูเกียรติหลายด้าน²¹ เช่น เหรียญลูกเสือสดุดี เหรียญกาชาดสรรเสริญ เข็มศรชวาลุโสของคุรุสภา เหรียญคุณงามความดี เข็มศิลปวิทยา และรัตนภรณ์ ภ.ป.ร.2 และได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพายจากประเทศเยอรมัน เบลเยียม ญี่ปุ่น ไต้หวันและเกาหลี เป็นต้น และได้รับพระราชทานน้ำสงกรานต์จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2522 จนกระทั่งทุกวันนี้ และยังคงได้รับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์หลายสาขา จากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ดังนี้

5	กรกฎาคม	2505	ครุศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
8	มิถุนายน	2507	นิติศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิต (L.L.D. มหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา)
14	ตุลาคม	2509	ศิลปศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิต (โบราณคดี) มหาวิทยาลัยศิลปากร
7	กุมภาพันธ์	2516	ศิลปศาสตร์คุณวุฒิบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
12	ตุลาคม	2517	การศึกษาคุรุภัณฑ์บัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร
17	เมษายน	2527	คุณวุฒิบัณฑิต (ภาษาไทย) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

²¹รวบรวมจากชีวประวัติของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ภายหลังครบเกษียณอายุ

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล จึงนับได้ว่าเป็นบุคคลหนึ่งที่มีบทบาทต่อการศึกษา โดยคลุกคลีอยู่ในแวดวงการศึกษาตลอดชีวิตราชการและแม้เมื่อเกษียณอายุแล้ว โดยเฉพาะวงการครุฑตามประวัติข้างต้น เมื่อท่านสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ ก็ได้กลับมาเริ่มต้นชีวิตราชการเมื่อปี พ.ศ. 2474 ในตำแหน่งอาจารย์ประจำกองแบบเรียน ปีต่อมาย้ายไปเป็นอาจารย์ประจำคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เมื่อ พ.ศ. 2477 ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าแผนกฝึกหัดครูมัธยม ในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และรักษาการในตำแหน่งครูใหญ่โรงเรียนมัธยมหอวังอีกด้วย พ.ศ. 2480 ได้เป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในระหว่าง พ.ศ. 2485 - พ.ศ. 2489 ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ได้รับตำแหน่งสูงสุดทางข้าราชการประจำในกระทรวงศึกษาธิการ คือ เป็นปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อปี พ.ศ. 2489 ซึ่งท่านได้ดำรงตำแหน่งนี้เป็นระยะเวลา 11 ปีเศษ (พ.ศ. 2489-2500) ซึ่งเป็นระยะที่ประเทศไทยได้ปรับปรุงการศึกษาอย่างมาก ในปี พ.ศ. 2500 ท่านลาออกจากราชการเพื่อดำรงตำแหน่งทางการเมือง ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ สืบเนื่องต่อมาในคณะรัฐบาล จนกระทั่งวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2512 จึงพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ รวมเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งนี้ติดต่อกันเป็นเวลา 12 ปี พ้นตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการครั้งนั้นก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภาตลอดมาตามรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ.

2511

หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ควรจักได้รับการยกย่องว่าเป็น "อาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่" ในกระทรวงศึกษาธิการคนหนึ่ง ท่านได้รับราชการมาด้วยความปรีชาสามารถ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ทั้งราชการประจำและราชการพิเศษ ซึ่งปรากฏเป็นอันมาก ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ²² กล่าวโดยสังเขป คือ

²² ธีระวุฒิ สุทธิสงคราม, "ประวัติและงานสำคัญของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล," มิตรครู 19 (ตุลาคม, 2516): 36.

1. ริเริ่มดำเนินการตามโครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาคเป็นเหตุให้เกิดมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ และ โรงเรียนมัธยมแบบประสม
2. ริเริ่มตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษา
3. การขยายการศึกษามหาวิทยาลัย
4. ริเริ่มตั้งองค์การ SEAMEO
5. เป็นราชบัณฑิต ประธานสำนักศิลปกรรม
6. ได้รับเลือกตั้งเป็นกรรมการบริหารขององค์การยูเนสโก
7. เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2508-พ.ศ. 2514 ริเริ่มสร้างวิทยาลัยหัตถกรรม ที่จังหวัดนครปฐม
8. ปัจจุบันเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งและประธานกรรมการหอวิชาวุฒาจารย์ และยังทำงานมูลนิธิอีกหลายแห่ง

นับได้ว่าท่านเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการที่มีระยะเวลาบริหารงานกระทรวงนี้ยาวนานมากคนหนึ่ง ทুমเหเสียสละกำลังกาย กำลังใจสร้างสรรคผลงานทางการศึกษาที่ล้วนมีคุณค่าปรากฏอยู่มากมาย นอกจากนี้ด้วยเหตุที่ท่านเป็นผู้มีใจรักวิชาการทางด้านอักษรศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง สังเกตได้จากงานของท่านคือผลงานทางคำแปลหนังสือ กับงานการละครอีกอย่างหนึ่ง นอกเหนือไปจากงานอาชีพโดยตรงของท่านคือการศึกษา

ขณะนี้ท่านมีอายุในวัย 87 ปี แม้ว่าท่านจะได้หมดภาระหน้าที่ในการจัดการศึกษา แต่ท่านก็ยังคงความสนใจในการศึกษาอยู่ตลอดเวลา สมกับที่ท่านได้รับเกียรติประวัติตั้งปรากฏในชีวิตประวัติข้างต้นดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และที่นายภของท่านยังมีวิญญาณในความเป็นครูอย่างแท้จริง อาจกล่าวได้ว่าประวัติของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล นับเป็นส่วนหนึ่งของประวัติกระทรวงศึกษาธิการ และเป็นส่วนหนึ่งของประวัติการศึกษาของเมืองไทย